

Rietveld in De Bilt

Aan de Groenekanseweg-hoek De Akker in De Bilt ligt een woning die is ontworpen door de beroemde architect Gerrit Rietveld (afb. 1). Dat is algemeen bekend en de karakteristieke bungalow staat ook op de gemeentelijke monumentenlijst. Minder bekend is dat Rietveld nog meer woningen in deze gemeente heeft ontworpen. Als de plannen doorgedaan waren, zou De Bilt zelfs hele appartementencomplexen van Rietveld rijk geweest zijn. In dit artikel worden twee villa's besproken en wordt vooral de bouw van de bungalows aan de Groenekanseweg 33 t/m 41 belicht. Recent onderzoek werpt nieuw licht op het werk van Rietveld in De Bilt, met name op zijn kleurgebruik. De foto's tonen zoveel mogelijk de huizen in hun originele staat.

**1. Rietveld, woning Bolte, Groenekanseweg 33.
Foto Frans Ferdinand van der Werf ca. 1958. Centraal Museum Utrecht.**

Inleiding

De Utrechtse architect Gerrit Thomas Rietveld (1888-1964) is wereldberoemd geworden door één huis en één stoel. Het Rietveld Schröderhuis (afb. 2) en de rood-blauwe Rietveldstoel (afb. 3) zijn iconen geworden van het 20ste-eeuwse modernisme. Ze behoren tot de canon van wat iedereen over architectuur en design behoort te kennen en mooi, of in ieder geval belangrijk behoort te vinden.

Persoonlijk ben ik niet zo'n fan van deze ontwerpen. Mijn favoriete ontwerp van Rietveld ontdekte ik in 1983, toen ik op een stille zomerochtend per roeiboot een wonderschoon huis passeerde op een eilandje in de Loosdrechtse Plassen (afb. 4). Er omheen varende leek het me wel een sculptuur dat zich tegen de lucht aftekende, in alle drie dimensies even sprekend en spannend. Toen ik later hoorde dat dit een huis van Rietveld was, wilde ik het eerst niet geloven. Zo'n rustiek, strogedekt huis met gepotdekselde

2. Rietveld Schröderhuis, 1924, Prins Hendriklaan Utrecht.

3. De beroemde rood-blauwe stoel van Rietveld

planken van Rietveld? Jazeker. Dat was het geniale van Rietveld: hij wist zijn modernistische woonconcepten ook in traditionele materialen te realiseren. Rietveld ontwierp het vakantiehuis, De Braamackers geheten, kort voor de Tweede Wereldoorlog voor zijn kennis Gerard Verrijn Stuart, hoogleraar economie aan de Utrechtse universiteit.

Rietvelds experimenten

Rietveld was van huis uit meubelmaker en ontwikkelde zich tot architect, maar

eerst en vooral was hij een man van het experiment. Zowel in technisch als in sociaal opzicht was Rietveld vervuld van de idealen en de experimenteelust die de artistieke en intellectuele elite tussen de twee wereldoorlogen deelde met progressieve wereldverbeteraars. In die kringen kwam hij te verkeren door zijn opdrachtgeefster en partner Truus Schröder-Schräder. Rietveld ging het niet zozeer om het artistieke experiment, maar om de ontwikkeling van goede en betaalbare woningen en meubels. Met de fabrieksmatige productie daarvan beoogde Rietveld de mensheid te dienen, niet meer en niet minder.

Rietveld experimenteerde in het idioom van De Stijl: elementaire vormen en de primaire kleuren rood, blauw en geel en de niet-kleuren wit, zwart en grijs. Maar

dat betekent niet dat hij een Stijlarchitect was. Hij was er de man niet naar om zich in een hokje te laten plaatsen, welk dan ook. Ook op roem en rijkdom was hij bepaald niet uit. Tekenend is een anekdote van mevrouw Brandt Corstius die met Rietveld in een comité zat voor hulp aan de Republikeinen tijdens de Spaanse burgeroorlog. Zij vertelde aan Rietveld dat zij slechte ervaringen had met de architect die voor haar een vakantiehuis ontwierp en toen Rietveld aanbod om het te doen, riep zij uit: 'Ben jij dan die beroemde Rietveld, de architect?' Het is ironisch te noemen dat een peperdure restauratie van de Braamackers in 1986 geheel betaald kon worden met de opbrengst van een paar Rietveldmeubels op een veiling bij Sotheby's.

Rietveld zelf zag zijn experimentele vroege meubels en interieurs als noodzakelijke overgangsfase om los te komen van de traditionele, decoratieve vormtaal die hij van huis uit had meegekregen. In een artikel uit 1932 maakt hij dat duidelijk en hij excuseert zich expliciet tegenover de vele mensen die "het slachtoffer geworden zijn van deze proeven", zoals hij schrijft. En hij vervolgt:

4. Zomerhuis De Braamackers voor Verrijn Stuart. Foto Nico Jesse 1941. Centraal Museum Utrecht

“Ik persoonlijk voel me tenminste erg schuldig tegenover veel mensen, wier blik in dit opzicht niet groot genoeg was, om te zien dat dit alles als overgang noodig geweest is of die plezier hadden in 't geval” (Rietveld p. 8). Rietveld bleef dan ook niet hangen in de elementaire vormen en primaire kleuren. Al in de tijd dat hij dit artikel schreef, paste hij pasteltinten toe bij het interieur van de modelwoning van het huizenblok dat hij bij het Rietveld Schröderhuis aan de Erasmuslaan bouwde. Het Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad van 5 oktober 1931 prees de “frêle nuances van groen, paars en grijs” die op de verschillende wanden waren aangebracht en merkte op: “Wat zijn we hier ver van den hartstocht voor primaire kleuren die een vijftal jaren geleden nog woedde”. Bij de bouw van de woningen aan de Erasmuslaan, waarvan het modelinterieur inmiddels is gerestaureerd, was de bouwkundige Jan Bolte betrokken als uitvoerder. Deze zou later de eigenaar worden van de bungalow aan de Groenekanseweg 33, een woning waar de

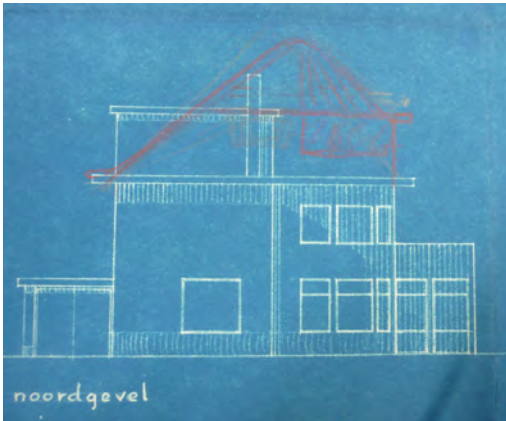

5. *Woning Nijland (Villa Vredenburg), Hercules Segherslaan 18. Foto Nico Jesse ca. 1942. Centraal Museum Utrecht.*

originele tinten nog bewaard zijn.

Villa's in De Bilt

De eerste opdracht in De Bilt kreeg Rietveld van Jan Nijland, de eigenaar van de Utrechtse bioscoop Vreeburg, die aan de Hercules Segherslaan een stuk bos had gekocht waar hij een woning voor zijn zoon wilde laten bouwen (afb. 5). Dat was aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, toen voor Rietveld een nog moeilijker tijd aanbrak dan hij al had. Om de armlastige architect te steunen had Nijland hem al in 1936 zijn bioscoop aan het Vredenburg laten moderniseren. En voor zijn gezin minstens

**6. Ontwerp woning Nijland met in rood de door de welstandscommissie vereiste kap.
Het Nieuwe Instituut.**

zo belangrijk, Rietveld mocht gratis boven de bioscoop wonen en zijn zes kinderen mochten gratis naar de film. Ouderen zal het ultramoderne uiterlijk met de opvallende gevelverlichting van de in 1974 gesloten Vreeburgbioscoop nog voor de geest staan. De villa voor Jan Nijland jr. doet door zijn traditionele rieten kap niet erg modern aan. Dat was echter net als bij De Braamackers niet Rietvelds keuze, maar een vereiste van schoonheidscommissies. Op de bewaard gebleven bouwtekening is het schuine dak schoolmeesterachtig met rood potlood door het platte dak heen gekrast (afb. 6).

Niettemin wist Rietveld traditie en vernieuwing in villa Vredenburg harmonieus te paren en is er misschien zelfs sprake van ironie. Opmerkelijk is de spectaculaire glaswand die het huis doorsnijdt en

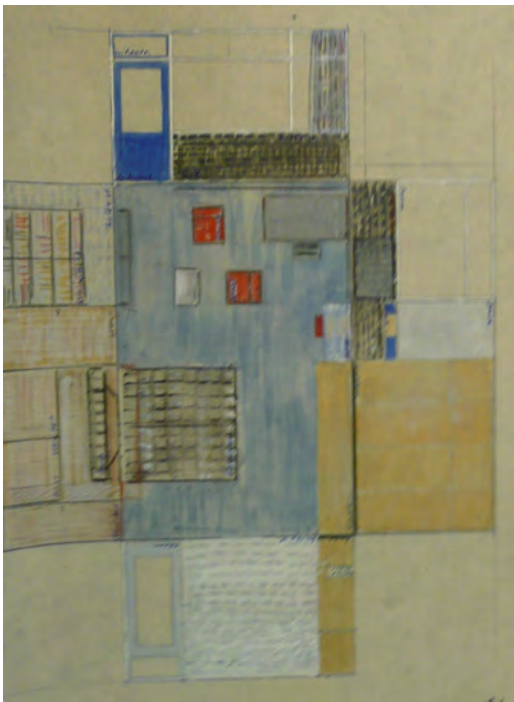
waarvoor de rieten kap ter plaatse als een opgetrokken wenkbrauw is opgelicht. In de strak wit gepleisterde gevelvlakken werkt het ovale raam als vrolijke noot, waarmee Rietveld wellicht verwijst naar zijn “barokke” collega en vriend Sybold van Ravesteyn. Hij paste ook groen verglaasde en paarse baksteen toe en de kolom van de ingang kreeg een keramische versiering in de vorm van een afbeelding van kasteel Vredenburg. Overigens woonde op nummer 6 aan de Hercules Segherslaan professor Lanjouw die in 1956 een verbouwing door Rietveld liet uitvoeren en die een exemplaar had van de Hopmi-stoel.

**7. Woning Schmidt, Wagnerlaan 21.
Foto 1961 uit Rodijk.**

Rietveld bedoelde zijn ontwerpen voor woonhuizen en meubels voor massafabricage, maar ze werden vooral gewaardeerd

door de intellectuele en artistieke elite. Zo was het ten behoeve van een schilderes voor wie Rietveld in 1960 van haar echtgenoot G. Schmidt de opdracht kreeg een woning met atelier te bouwen aan de Wagnerlaan 21 (afb. 7). Hier kreeg Rietveld de kans om B2-blokken toe te passen, een recente ontwikkeling van Bredero's Bouwbedrijf. Voor het hoofd van Bredero's laboratorium Theising ontwierp Rietveld in diezelfde tijd het als promotieobject bedoelde huis aan de Breitnerlaan 11 in Utrecht. Aan de Wagnerlaan kwam het uit B-2 blokken opgetrokken atelier aan de achterkant te liggen, nauwe-

8. Kleurplan voor de ouderslaapkamer woning Schmidt. Het Nieuwe Instituut

lijks zichtbaar vanaf de straat. De woning zelf werd in baksteen opgetrokken waarvan enkele delen wit gepleisterd werden. Voor het interieur ontwierp Rietveld fraaie en genuanceerde kleurplannen. Hier is duidelijk dat Rietveld na de modelwoning aan de Erasmuslaan door is gegaan met de ontwikkeling van kleur in het interieur, waarbij pasteltinten gecombineerd zijn met accenten in primaire kleuren (afb. 8).

Volkshuisvesting

Rietveld hield zich gepassioneerd bezig met de ontwikkeling van volkshuisvesting. Zijn meest gekoesterde geesteskind, zoals op bijgaande foto wel te zien is, was zijn rond 1929 gelanceerde 'kernwoning' (afb. 9, zie voorblad). Hierbij werd de woonruimte georganiseerd rondom een centrale kern waarin de functionele voorzieningen zijn ondergebracht zoals de trap, badkamer, het toilet, kasten, leidingen en afvoerkanalen. De kern zou prefab gemaakt worden en in zijn geheel vanuit de fabriek op de bouwplaats aangeleverd. Zo zou sociale woningbouw doelmatig en goedkoop verwezenlijkt kunnen worden.

Pas in de jaren 50, tijdens de Wederopbouw, kreeg Rietveld de gelegenheid volkshuisvesting te realiseren. In Utrecht werd hem de bouw van honderden woningen toevertrouwd in de nieuwe wijken Tolsteeg en Hoograven. Hij ontwierp hiervoor verschillende typen hoog- en laagbouw die langs doorgaande wegen en in hoven werden gebouwd. Nu pleisteren te kostbaar was geworden, gebruikte Rietveld

voor het uiterlijk diverse kleuren baksteen en kleurige houten borstweringen. Waarschijnlijk heeft Rietveld door dit project ir. A. Scheffer leren kennen, die als hoofdingenieur-directeur van de centrale directie van de volkshuisvesting en de bouwnijverheid in de provincie Utrecht betrokken was bij de ontwikkeling van deze wijken. Hij had nogal wat kritiek op de bouw van goedkope woningen, beducht als hij was voor gettovorming. Om dat te voorkomen zijn Rietvelds Utrechtse arbeiderswoningen recent gerenoveerd, met voorbeeldig veel zorg en aandacht voor zowel het originele ontwerp als de huidige wooneisen.

Ingenieur Scheffer liet voor zichzelf een bungalow bouwen aan de Groenekanseweg 39. Deze was er een van vijf die Rietveld ontwierp voor het uitbreidingsplan voor volkshuisvesting De Akker dat de gemeente De Bilt aan het begin van de jaren 50 entameerde. Op het gebied tussen de Groenekanseweg, Soestdijkseweg-Zuid, Looydijk en de achterzijde van de Hessenweg zouden meer dan 500 woningen verrijzen, waaronder etagewoningen en eengezinswoningen, maar ook een groot 'tehuis voor ouden van dagen' zoals dat destijds werd genoemd (de huidige serviceflat De Akker) en een tiental grote bungalows (afb. 10).

10. Deel van plan De Akker 1955. Bovenaan in rode blokjes de vijf bungalows aan de Groenekanseweg 33-41. RHC Vecht en Venen.

In Rietvelds plattegronden voor sociale woningbouw, voor zover die is gerealiseerd, is wel iets van zijn ideeën terug te vinden, maar de productiewijze bleef traditioneel en veel bleef ongebouwd. Zo ontwierp Rietveld voor de hoek Kerklaan/Utrechtseweg een imposant flatgebouw, waarvan een maquette bestaat, maar dat nooit is gebouwd (afb. 11).

11. Maquette voor appartementencomplex hoek Kerklaan/Utrechtseweg 1955-1960, niet gerealiseerd. Het Nieuwe Instituut

Eveneens is een maquette (en een tekening) bewaard gebleven van een fraai ontwerp voor etagewoningen dat volgens de literatuur (Küper & Van Zijl) en op gezag daarvan volgens het architectuurinstituut in Rotterdam uit 1956 zou dateren en dat voor de Groenekanseweg bestemd zou zijn (afb. 12). In de archieven is daarvan echter niets terug te vinden en bovendien is reeds in 1955 het plan De Akker goedgekeurd waar op die plek al de vijf bungalows zijn ingetekend. Van wanneer dit fraaie ontwerp dan wel dateert en of de bestemming

inderdaad de Groenekanseweg of een andere was, behoeft nader onderzoek.

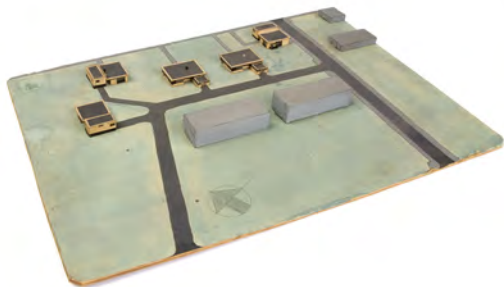

12. Maquette voor etagewoningen, ongedateerd, onbekende bestemming, niet gerealiseerd. Het Nieuwe Instituut.

De bungalows aan de Groenekanseweg

De archieven omtrent de bouwgeschiedenis van de vijf bungalows aan de Groenekanseweg zijn verre van compleet. Gelukkig weet Rob Stegeman, voormalig procuratiehouder van Van Laar's bouwbedrijf dat de bungalows nummer 37 en 39 heeft gebouwd, zich nog heel wat te herinneren en heeft de familie Van Laar nog tekeningen en andere gegevens bewaard.

Duidelijk is dat Rietveld vijf woningen voor de Groenekanseweg heeft ontworpen en dat het stedenbouwkundig ontwerp, waarvoor een maquette bewaard is gebleven, ook is gerealiseerd (afb. 13). Voor de individuele woningen ligt het anders, heel wat ingewikkelder ook.

13. Maquette vijf bungalows Groenekanseweg 33-41. Het Nieuwe Instituut.

Rietvelds opdrachtgever voor de vijf bungalows was de N.V. Bouw- en Aannemingsmaatschappij Bakhuizen uit Hilversum, voor wie Rietveld vaker werkte. Deze projectontwikkelaar bouwde een flink deel van het uitbreidingsplan De Akker, met name de flats aan de Abt Ludolfweg. Bakhuizen liet Rietveld twee type bungalows ontwerpen (type 1 voor 33, 39 en 41, type 2 voor 35 en 37) en hoewel hij op 13 december 1956 een afwijzende beschikking van de gemeente kreeg voor het plan, werden de bouwtekeningen in de loop van het volgend jaar uitgewerkt. De afwijzing had te maken met het feit dat Bakhuizen eigenlijk teveel woningen op de beperkte strook wilde hebben. Rietveld moest daardoor woekeren met de ruimte, door bijvoorbeeld de garage onder de woning te schuiven. Ook de toegang voor de vijfde woning aan de achterliggende Mamuchetweg te situeren leek een oplossing, maar dat zou nog weer anders lopen. In juli 1958 verkreeg Bakhuizen alsnog de vergunning, maar uiteindelijk bouwde deze projectont-

wikkelaar geen van de woningen. Dat maakt nieuwsgierig.

Het eerste perceel, **Groenekanseweg 33**, werd verkocht aan de bouwkundige Jan Bolte (afb. 1). Dit was een kennis van Rietveld. Bolte was, zoals gezegd, uitvoerder geweest bij Rietvelds woningen aan de Erasmuslaan en bouwde zijn woning, waarvoor hij de vergunning op 28 maart 1958 kreeg, in nauw overleg met zijn vroegere baas. Dat verliep via Rietvelds medewerker Van Grunsven. Dit blijkt uit een aandoenlijk kattenbelletje, waarop Rietveld duidelijk gehaast en vol doorhalingen instructies voor de situering van de bungalows geeft (afb. 14). ‘Grunsvan’, krabbelt de drukbezette architect (Rietveld werd dat jaar 70 en werd, tegen zijn zin, enorm gefêteerd), “ik heb alle huizen omgedraaid, met keuken en ingang meer naar ‘t noorden gericht. Ik heb deze verbetering op ‘t laatste ogenblik ingezien. de garage ingangen zitten dus weer aan de ingang zijde en links ingangen van 4 rechtse huizen zijn nù meer aan Groenek. dijk.”

Woning Bolte heeft een rechthoekige plattegrond en bestaat uit twee bouwdelen met plat dak. Het voorste bouwdeel bestaat uit een souterrain met garage en een verdieping met badkamer en slaapkamers. Dit bouwdeel heeft een gesloten karakter. Het achterste bouwdeel bestaat slechts uit één bouwlaag en heeft een meer open karakter als gevolg van het ver overstekende

14. Notitie Rietveld voor Grunsven over vijf bungalows Groenekansweg. Het Nieuwe Instituut.

platte dak en de grote vensters. Het huis is opgetrokken uit baksteen en was aanvankelijk slechts gedeeltelijk wit geschilderd. Voor de bungalows ontwierp Rietveld niet alleen het exterieur maar ook het interieur, zoals de keuken en een kamerwandkast, waarvoor gedetailleerde tekeningen zijn bewaard. Bolte beschikte over de bouwtekeningen die bureau Rietveld al in 1957 voor de bungalows had uitgewerkt, maar daarnaast

maakte Rietveld speciaal voor Bolte schetsen voor specifieke onderdelen, waardoor deze bungalow een persoonlijk karakter heeft gekregen. Het is een verrassend huis. Zoals steeds bij huizen van Rietveld, die op het eerste gezicht recht toe recht aan blokken-dozen lijken, blijkt de woning Bolte bij nader inzien heel gecompliceerd te zijn en vol technische details, slimmigheden en snuffes te zitten. Lijnen, vlakken en ruimtes lopen

zowel horizontaal als verticaal door elkaar. Er zitten prachtige vloeren van massief wengehout in. De treden van de kleine trap in de hal zijn mooi aan het verouderen. In de badkamer zitten twee klapramen die via een stangenconstructie getweeën vanuit het bad geopend kunnen worden. Van keuken naar woonkamer is een doorgeefluik aangebracht. De betegeling van de wanden in de keuken is zo aangebracht dat deze met het stucwerk in één vlak loopt, zodat er geen vuil op de tegelrand kan komen te liggen. En, als klap op de vuurpijl, tussen de woonkamer en de ouderslaapkamer zit een inbouwkast. Van dit detail is een schetsje van Rietveld bewaard gebleven: het is een inbouwkast voor de televisie. Dat was in 1958 nog een bakbeest van een apparaat met een beeldbuis die een behoorlijke hitte produceerde. Met een scharnierbare plank kon de televisie in en uit de van ventilatiegleuven voorziene kast gedraaid worden. Het is ontroerend hoeveel aandacht en liefde er in zo'n bescheiden project is geïnvesteerd.

Over **Groenekanseweg 35** kunnen we kort zijn. Het perceel bleef lang onbebouwd en de woning werd pas na het overlijden van Rietveld (1964) gebouwd. In 1968 vroeg de bouwondernemer Jan de Jong jr. een bouwvergunning aan. Dit gebeurde echter wel op basis van tekeningen van Rietveld, zodat de woning wel degelijk past in het stedenbouwkundig plan van de vijf bungalows. Maar al in 1972 werd het beeld veranderd door de

toevoeging van een raam aan de zuidzijde en in 1979 vroeg De Jong vergunning aan voor een overdekt zwembad in de tuin, dat sindsdien het beeld domineert. Rob Stegeman kan zich de ergernis van Gerrit van Laar over de bebouwing van dit perceel nog herinneren.

Groenekanseweg 37 en 39 (afb. 15 en 16). Nummer 37 staat in de Rietveldliteratuur bekend als "woning Van Laar" en nummer 39 als "woning Scheffer". Minder bekend is dat ook 39 een woning van Van Laar is. "Wij hebben 39 ook gebouwd", verklaart Rob Stegeman desgevraagd. Deze voormalige procuratiehouder van Van Laar weet ook wie die Scheffer was en ook hoe het komt dat Jan Bolte te maken had met de overdracht van de bouwgrond aan Van Laar door Bakhuizen. Het zit zo: "Bolte heeft een blauwe maandag met Van Laar samengewerkt, maar dat is niets geworden, het klikte niet. Nummer 37 is gebouwd door Rien van Laar voor zijn

15. Woning Van Laar, Groenekanseweg 37.
Foto archief Van Laar ca 1960.

*16. Woning Scheffer, Groenekansweg 39.
Foto archief Van Laar ca 1960.*

vader Gerrit. Die had zich eigenlijk al uit de zaak teruggetrokken en was in Putten gaan wonen. Maar daar kon hij niet wennen. Hij was blij weer aan het werk te kunnen in De Bilt en was vaak op de bouwplaats te vinden. Gerrit – opa Van Laar zoals we hem noemden – was heel precies en had altijd een notitieboekje bij de hand.”

Rob Stegeman is in 1955 als 24-jarige boekhouder bij Van Laars bouwbedrijf (Rien en broer Henk waren directeuren) in dienst gekomen, toen zijn vrouw Lenie al bij de familie als hulp in de huishouding werkte. Beide families raakten nauw met elkaar verbonden in de 55 jaar dat Rob er heeft gewerkt. Hij weet ook meer over de opdrachtgever van nummer 39: “Dat hebben we gebouwd voor ingenieur Scheffer die iets was bij volkshuisvesting aan de Maliebaan in Utrecht.” Van bemoeienis van Bakhuizen met de woningen heeft Stegeman geen weet.

Scheffer was de ingenieur die zoals gezegd uit hoofde van zijn functie met de lange naam bemoeienis had met Rietvelds plannen voor Tolsteeg en Hoograven. Gezien de briefwisselingen tussen Scheffer, Bakhuizen, Rietvelds bureau en de gemeente De Bilt over en weer, was deze opdrachtgever niet de gemakkelijkste, maar uiteindelijk kwam alles in orde en gaf hij op 27 maart 1959 de opdracht voor de bouw van zijn woning niet aan Bakhuizen, maar aan Van Laar. Met dien verstande dat

hij zelf het dagelijks toezicht zou hebben en dat alles, ook de afwerking, volgens tekening en voorschrift van Rietveld uitgevoerd moest worden. Voor Scheffer is bureau Rietveld ook nog met nieuwe bouwtekeningen gekomen. Want hij wilde meer woonruimte. Nog meer bebouwing op de toch al krappe kavels kon de gemeente volgens het bestemmingsplan De Akker niet toestaan. Toch kreeg Scheffer er toestemming voor. Dat weten we door een brief van 8 januari 1959 aan Rietveld waarin B&W laten weten dat er geen bezwaar is tegen de “nieuw geprojecteerde woning” van Scheffer mits daarvoor een nieuwe bouwvergunning wordt aangevraagd. Men krijgt de indruk dat deze brief, die mede ondertekend is door gemeentesecretaris Damsté, het resultaat is van een onderonsje tussen Scheffer, Rietveld en Scheffers toekomstige overbuurman. Damsté woonde namelijk aan de overkant van de Groenekansweg.

Hoe dan ook, Van Laars bungalow op num-

mer 37 kwam tot stand volgens de tekeningen van Rietveld uit 1957 en kan daarom wel een Rietveldwoning genoemd worden. Inclusief de nadelen. Rob Stegeman: "In de werkkamer lekte het als een gieter, het water liep aan de binnenkant langs de muur." Dit is een bekend euvel bij Rietveldhuizen. Lichtheid was volgens Rietveld de nieuwe waarheid voor de architectuur, die hij wilde bevrijden van alle overtolligheden uit het verleden. Dit idee vertaalde hij niet alleen in een uitgekiende lichttoetreding maar ook in zo licht mogelijke constructies, met grote glasvlakken in smalle houten of stalen kozijnen en in vlakke muren met vrijwel randloze daken. En die constructie was niet altijd even waterdicht. Volgens Rob Stegeman was Van Laars uitvoerder Harry van Rouwendaal over technische details van Rietveld niet te spreken. Toen Rietveld een keer bij de bouw kwam kijken, zou Van Rouwendaal over zo'n technisch detail tegen Rietveld hebben gezegd: "Dat gaan we zo niet doen."

De aanpassingen aan de woning van Scheffer zijn weliswaar door bureau Rietveld gemaakt, maar stroken niet met de oorspronkelijke opzet. Bovendien heeft Scheffer in 1966 nog een kamer aan zijn woning laten bouwen voor een 'bejaard persoon' en hebben later meer verbouwingen plaatsgevonden. Bij 37 is tot de recente verbouwing alleen een glazen pui in de woonkamer aangebracht. Na het overlijden van Gerrit van Laar is zijn dochter Riek er de bewoonster van geweest tot haar

overlijden op 30 maart 2011. De huidige bewoners zijn dus pas de derde generatie.

Over de bouw van **Groenekanseweg 41** weet Rob Stegeman eigenlijk niets te vertellen. Dat is niet zo vreemd, want die bouwgeschiedenis is een beetje schimmig. Voor het vijfde en laatste perceel waarvoor Rietveld een bungalow had ontwerpen, vroeg D. Vermeij uit Vlijmen in juni 1959 een bouwvergunning aan. Dit was voor een dubbel woonhuis, een voor hem zelf en een voor C. Baauw van de Soestdijkseweg. Het traditionalistische, om niet te zeggen truttige ontwerp voor de woningen met zadeldak, kon door de gemeente niet goedgekeurd worden omdat er op deze plek alleen enkele woningen gebouwd mochten worden. Vervolgens vroeg Vermeij op 11 april 1960 bouwvergunning voor een enkel huis aan (door eenvoudig op de oude aanvraag het woord 'dubbel' door te strepen) en die kreeg hij ook. Maar op een heel ander ontwerp: dat van Rietveld.

Het ziet ernaar uit dat de gemeente ervoor heeft gezorgd dat het uiterlijk van het ontwerp van Rietveld voor de vijf bungalows intact bleef en Vermeij heeft verplicht zich naar het originele plan te richten. Bij het definitieve ontwerp voor dit onderdeel van plan Rietveld is diens medewerker Van Grunsven als adviserend architect vermeld. Vandaar dat dit onderdeel een plat dak heeft gekregen en uiterlijk goed aansluit bij de overige bungalows. Maar of de inbreng van Van Grunsven –

en dus indirect Rietveld – hier groter was dan als middel om de bouwvergunning te verwerven is de vraag, aangezien Vermeij hem foutief ‘v. Grundsvén’ noemt. Ook is het de vraag of de gemeente de bouw heeft gezien. Vermeij bouwde namelijk stiekem toch twee woningen. Daar kwam de gemeente pas achter toen een latere bewoner hernummering aanvraag. Na een aanvankelijke weigering is de gemeente gezwicht en gaf de woning aan de noordkant het adres Mamuchetweg 16.

De huidige bewoners van Mamuchetweg 16 hebben overigens hun woning wel helemaal in de geest van Rietveld verbouwd en vergroot en daarbij de bekende primaire kleuren en niet-kleuren toegepast. Daarmee is dit van de openbare weg onzichtbare huis als nog een eerbetoon geworden van De Bilt aan de grote architect Rietveld.

De kleuren van Rietveld

De laatste tijd is er veel onderzoek gedaan naar het kleurgebruik door Rietveld in de gebouwen zelf. Hierover is op de bijeenkomst ‘Oost ontmoet Rietveld’ in het University College Utrecht op 9 november 2014 een lezing gehouden door dr. ir. Mariël Polman van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Zij is gespecialiseerd in kleurhistorisch onderzoek en doceert aan de studie Conservering en restauratie van cultureel erfgoed aan de Universiteit van Amsterdam. Duidelijk is geworden dat Rietveld al vanaf de beginjaren 30 niet alleen maar de primaire kleuren rood,

geel en blauw en de niet-kleuren wit, zwart en grijs gebruikte, maar ook mengkleuren en pasteltinten zoals de genoemde nuances van groen en paars. Welke die tinten precies waren is vaak moeilijk te achterhalen en nog moeilijker is het ze te reproduceren.

Ook over de afwerking van de buitenmuren is geen eenduidigheid. Zoals gezegd werd het pleisteren in de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog een te dure afwerking doordat de loonkosten sterk stegen. En de kwaliteit van muurverven voor buiten liet nog te wensen over. Dat zal de reden zijn waarom bij Rietvelds sociale woningbouw in Utrecht schoon metselwerk werd toegepast. Het is niet waarschijnlijk dat dit Rietvelds eigen keuze was, want het is bekend dat hij een aversie tegen metselwerk had. Dat stond voor handmatige productie, voor arbeidersgezwoeg en daar wilde hij van af. Prefab of betonbouw in situ stond hij voor, maar daarin heeft Rietveld nooit de gelegenheid gekregen ook maar iets te realiseren. De muren van het Rietveld Schröderhuis, zijn modernistische statement, zien er weliswaar strak uit als betonbouw, maar in werkelijkheid zijn het gewoon in baksteen opgemetselde muren die vervolgens zijn gepleisterd. Dus behalve een metselaar heeft er ook nog een stukadoor op moeten zwoegen. Maar goed, het ging er bij dat huis om te laten zien wat een woning in zijn elementairste vormen en kleuren was en dat was niet meer dan een dak boven je hoofd met daaronder een

zo vrij mogelijke ruimte en dat in kleuren teruggebracht tot het primaire rood, blauw en geel. Vanuit de tot op heden te eenzijdige waardering van Rietveld als Stijl-architect bestaat bij huidige bewoners van Rietveldhuizen de neiging om de woning te voorzien van dat kleurgebruik. Daar is natuurlijk niets op tegen, maar het is aanbevelenswaardig om, zoals gebruikelijk bij monumenten, alle wijzigingen reversibel aan te brengen, dat wil zeggen zo dat ze eventueel later teruggedraaid kunnen worden en deze goed te documenteren, dus oude verflagen niet te verwijderen, fabrieksnummers van de verfkleuren te noteren en goede foto's te maken. Rietveld zelf liet zijn voltooidde projecten door vakfotografen in beeld brengen, zoals Nico Jesse of Frans Ferdinand van der Werf, historisch beeldmateriaal, waarvan we nog steeds kunnen profiteren.

Verantwoording

Met dank voor ondersteuning documentair historisch onderzoek: Jos Jongeling en Meine Visser (archief De Bilt), Ellen Drees (RHC Vecht en Venen), Ellen Smit (Het Nieuwe Instituut (NAi)), Mariël Polman (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), Jaap Oosterhoff (Centraal Museum, Rietveld Schöderarchieff), Hans van den Engel, Ida van Zijl.

Voor oral history: Rob Stegeman, Karel en Frans van Laar, fam. Verstappen, Adélka Vendl, Ronald Kil, Thea de Waard,

mevr. De Maat, fam. Rutten, makelaardij Burgersdijk, Bert Lanjouw.

Het onderzoeksmateriaal is in de vorm van fotokopieën en een USB-stick met digitale opslag van alle gegevens door mij overgedragen aan de Historische Kring D'Oude School.

Foto's zijn tenzij anders vermeld ontleend aan Internet. Nrs. 6, 8, 10 zijn eigen opnamen.

Literatuur

- Dettingmijer, R., Marie-Therese van Thoor, Ida van Zijl (red.), *Rietvelds universum*, NAI-uitgevers, Rotterdam 2010. Cat. Centraal Museum Utrecht 2010-2011.
- Küper, M. en Ida van Zijl, *Gerrit Th. Rietveld 1888-1964. Het volledige werk*. Cat. Centraal Museum Utrecht 1992-1993.
- Mulder, B., *Gerrit Thomas Rietveld. Leven, denken, werken*, Nijmegen 1994.
- Rietveld, G., *Nieuwe zakelijkheid in de Nederlandse architectuur*, De Vrije Bladen jg. 7, Schrift 9 (1932). Gebruikt citaat p. 8.
- Rodijk, G.H., *De huizen van Rietveld*, Zwolle 1991.

Lezing

Mariël Polman, *De pastelkleuren van Rietveld*, lezing 9-11-2014, auditorium University College Utrecht.